

egy tábornagyot nyugdíjazni nem lehet. Nyugdíjilletményeiről és a katonai Mária Terézia-rend javadalmaszásáról is lemondott egykori hősei, a rokkantak javára.

A legutolsó *francia poilu*, aki még talán a nevét sem tudta leírni, boldogabb érzésekkel tért haza a világháborúból, mint *József királyi herceg*, mert a *poilu* tudta, hogy a franciák és szövetségeseik megnyerték a háborút, *József királyi hercegnek* ellenben, aki előtt meghajlik egész nemzete, aki kezdettől fogva az összeomlásig vitézeivel együtt küzdött a harctéren és akinek mellét a Terézia-rend középkeresztjén és a tölgyfaágas Pour le mérite-rendjelen kívül a bel- és külföldi rendjelek megszámlálhatatlan sokasága díszíti, meg kellett érnie azt a rettenetességet, hogy rajongva szeretett hazáját a határain leselkedő hiénák megszállották és Szent István örökének háromnegyed részét elrabolták. Hiába lobogtatta a magyar katona a záség és becsület zászlaját, az utolsó napokig, az árulás és a földalatti aknamunka összetörte Magyarországot. Ez fáj *József királyi herceg* lelkének, aki a következő gyönyörű sorokkal fejezi be egyedülálló, kiváló és rendkívül értékes művét:

«Leteszem tollamat és imára kucsolom kezemet, midőn szívem mélyéből fakad föl a forró fohász: Isten, áldd meg a hős magyart!»

Gabányi János tábornok.

Babits Mihály: Az európai irodalom története. Budapest, Nyugatkiadás.

Egyetemes vagy világirodalom-történetek nálunk is, külföldön is sokkötetes műveket jelentenek, jobbra több szerző tollából, ezek egy-egy tárgyterületnek, egy-egy faji vagy nemzeti irodalomnak nyújtják adatokkal minél zsúfoltabb «áttekintés»-ét, s azután munkáik

összességéből áll elő harmadfélezer évnek mozaikképe, hihetetlen aránytalanságokkal, az egységnek és egyensúlybantartásnak úgyszólván minden nyoma nélkül. Ha meg egyetlen szerző vállalja a feladatot, kompenzációnál, lexikoni adatok és értékelések fölmelegítésénél, másodkézből való értesültségek egymásrahalmozásánál egyebet már eleve nem remélhetünk.

Most a legmélyebb és leggyökeresebb műveltségű magyar költő e lényegfelejtő szorgalmi dolgozatok és féltájékozottsággal tájékoztatni kívánó «általános műveltség»-táplálékok helyett a lényeg megragadására tör, elsősorban heves lírai kényszerből, mert az emberi szellem európai termőterületének mélyrétegeiben a tulajdon művészete tápláló nedvnek eredőhelyét és misztikus megtermékenyítőfolyamatát fürkészi, de emellett nyílt pedagógiai célzattal is, mert nagyonis idejénvalónak érzi, hogy a széthullásra vezető, a kor- és életigényekkel alkuba bocsátkozó mai felfogás ellenében a görögségtől máig követhető egységes szellemi, irodalmi hagyománynak hűségére és tiszteltetére intsen. Törekvését önmaga vallja konzervatívnak, sőt reakciónak, hiszen a modern irodalmak nem a közös áramban keresik a maguk útját, egyre inkább arra büszkék, amiben attól különbözni és elszakadni tudnak. Irodalmi kultúránk e fölbomlási tünetei közt Babits Mihály menedékül mutatja fel az évezredekken át vállvetve felhalmozott kincsek otthonát, melyben emberi fajtánk legtökéletesebben fejezte ki a benne rejlő istenit, de amelynek ragyogását a korszerű gőzökön és gépi fényeken át hovatovább végkép szem elől téveszti.

Babits könyve valójában egy negyedfélszáz lapra terjedő esszé, melynek tárgya: a remekművek szelleme. Világos, hogy az ő elgondo-

lásában a «világirodalom»: európai irodalomra korlátozódik; az ennek áramlatába táplálón belé nem szakadó barbár, exotikus vagy akár csak nyelvi megkötöttségénél fogva helybenragadt szellemi megnyilatkozások nem foglalkoztatják, az ő élménynaplójába ezek nyomot nem írhattak. De még Európa szellemi termésének időben s terjedelemben nagyméretű szakaszai is kiesnek a történetből, ilyenkor egyéni «illetéktelenségét» nyíltan meg is vallja, noha lényegi hiánynak érezni azt, ami Európában is csak partikuláris jelenség, különben sem hajlandó.

Szemét a nagy hagyományt továbbépítő folytonosságra szegezi, s ehhez csodálatosan éles és gyökérgátló szeme van. Ezért költőzik művébe az életrajz izgalmas érdekessége, olyan életrajzé, melynek hőse maga a világirodalom. Könyvek, művek, alkotások, gondolatok epizódjaiban zajlik le ez az életrajz, egy félistenül világralett csecsemőnek élettörténete, aki mindjárt bölcséjében győzelmesen viaskodik a szellem szabadságát gátló kor- és környezet-erők kigyóival. Mindent már eleitől fogva magában hord, aminek kimondása és formábaszakadása az emberi fajtát magasabba lendítheti, s aki ezeken a Babits könyvében elébetároló sorsfordulatain az emberi szellemnek áthaladt, alighanem gondolkodóba esik váltig hangoztatott «fejlődésünk»-nek és előbbrejutásunknak valódi értéke felől. A görögség szinte a világ végezetéig ellátott útravalóval s az örökösök továbbépítő munkájának időálló értéke mindenkor azon fordult meg, mily mértékben találtak vissza a koronként bozótbavesző ősi alapokhoz.

Vérrévált olvasmánykincsen épült fel ennek a könyvnek legjobb értelemben vett, magas mértékű kritikai szelleme. Egyéni izgalmak, kíváncsiságok és megtermékenyülési indu-

latok vezették a költő olvasókedvét, értékelőmunkájának működésébe lépten-nyomon beleszólt a legmélyebb személyes érintettség, melynek helyébe megbízhatóbb értékmérőt a legönhittebb kritikai racionalizmus sem találhat. Az esszéírónak örök fényűzése: a tulajdon olvasmányihletődésének itéletté emelése itt legszebb diadalát aratta: a lényeg-érző nagy író a lényegét szolgáló szellemi elődöknek hagyatékát számbavéve, eljutott magának az európai irodalomnak lényegéhez, ahhoz a szentek-szentjéhez, mely a közkeletű világirodalomtörténetek mammutépitményeiből következetesen — kifelejtődik.

A tizenkilencedik század küszöbénél Babits egy lélekzetvételre megáll, futólagosan felvázolja gondolatmenetét, de a máig zászlóul szolgáló nevekben, irányokban és indítékokban (legalább is *mai* látásunknak) kifogyhatatlan korszakkal még ezután szándékozik, külön kötetben, foglalkozni. Ezen az időben legközelebbi területen valódi inyenegyönyörűségnek kínálkozik «naplója és vallomása» azokról, akik pályája elején káprázató virágdiszükkel először ejtették igézetbe, akik fülét kifinomították és nyelvét megoldták, s akiktől a kitároló szellem mohóságával később eljutott az évezredek mélyén szunyadó gyökerekig és csirákig.

A mély és maradó okuláson, kompozícióbéli szépségén és írásművészetének sugallatos erején túl *Az európai irodalom története* a jobb-törekvésű magyar kritikát még nagyobb hálára kötelezi vállalkozásának szellemével, az abban tükröződő bátor és szellemhű magatartással. Ha makacsul vallott konzervatív kritikai elvünk ma, «a nagy irodalmi hagyomány gyengülésének idején» erőtadó igazolásra vágyakozik: ehhez a könyvhöz a testvérlelek lírai melegével fordulhat érette.

Rédey Tivadar.